

تحلیل استنادی و محتوایی مقالات فصلنامه مطالعات ملی (شماره‌های ۵۸-۱۶)

* عیسی زارعی

E-mail: eazarei@gmail.com

** سیدعلی محمد آذربخش

E-mail: azarbakhsh2005@yahoo.com

*** نیره خدادادشهری

E-mail: shahri.lib.65@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۶/۹

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت مقاله‌های فصلنامه «مطالعات ملی» است. روش تحقیق، تحلیل استنادی است و تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار اکسل انجام شد. بررسی پراکندگی موضوعی مقالات نشان داد، افزون بر نیمی از مقالات (۵۰/۴۱٪)، موضوع «هویت ملی» را مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند. کتاب‌ها با ۶۸۲۰ استناد، و مقالات نشریات با ۲۲۳۴ استناد بالاتر از سایر منابع قرار گرفتند. در بین منابع استناد شده فارسی ۶۸/۴۷٪ از کتب تألیفی و ۳۱/۵۲٪ ترجمه بود. همین‌طور در مورد مجلات، ۹۳/۸۲٪ (۱۴۸۹ مورد) از مقالات مجلات فارسی، تألیفی و ۶/۱۷٪ (۹۸ مورد) ترجمه بوده است. پراستنادترین نویسنده و مترجم به ترتیب «آنتونی گیدنز» با ۸۲ و «محسن ثلاثی» با ۵۱ استناد است. پراستنادترین کتاب فارسی و لاتین، «تجدد و تشخیص» و Social Identity به ترتیب با ۳۱ و ۹ استناد است. پراستنادترین مجلات فارسی و انگلیسی، نشریه «مطالعات ملی» و Journal of Personality and Social Psychology به ترتیب با ۳۴۵ و ۱۱ استناد است.

کلید واژه‌ها: استناد، تحلیل استنادی، فصلنامه مطالعات ملی.

* دانشجوی دکتری اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، نویسنده مسئول

** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

*** دانشجوی کارشناسی‌ارشد مطالعات آرشویی دانشگاه الزهراء

مقدمه و طرح مسئله

به‌طور کلی نظر بر این است که هر مقاله علمی، ساخته و پرداخته متون مرتبط با آن موضوع است (زایمن، ۱۹۶۸؛ به نقل از عصاره، ۱۳۷۷: ۳۴). بدین لحاظ، هر فعالیت علمی نیازمند آگاهی از فعالیت‌های مرتبط پیشین است، به عبارت دیگر تعمق در آثار دیگران و استفاده از اندیشه‌های پویا و ارتباط آنها با قلمرو فکری خود به گونه‌ای که جنبه‌های مختلف آن را بهتر و دقیق‌تر تحلیل کنیم و از این طریق به میراث فکری خود غنی‌تر و عمیق‌تر ببیندیم، از جمله وظایفی است که هر محقق باید بر آن اهتمام ورزد. بر این اساس است که کارهای آینده بر پایه کارهای پیشین بنا می‌شود و کارهای گذشته به مدد کارهای جدید، کامل یا دست کم پالایش می‌شود. چرا که ریشه‌های نظری هر پژوهش تازه در سرزمین پژوهش‌های گذشته جای گرفته است (داورپناه، ۱۳۸۱: ۶). بنابراین در هر اثر مکتوبی ممکن است به علل گوناگون به تجربه‌ای، قولی، یا مکتوبی اشاره شود، که به این امر استناد می‌گویند (حری، ۱۳۸۱: ۶۱۶).

از سوی دیگر، نمودار شدن یک مقاله در سیاهه مراجع یک سند، بازگوکننده این مطلب است که در ذهن نویسنده بین اثر وی و مقاله‌ای که به آن در فهرست مأخذ استناد کرده است، ارتباطی وجود دارد و تجزیه و تحلیلی که درباره این ارتباط صورت می‌گیرد، مقوله‌ای به نام تحلیل استنادی را پدید می‌آورد (فروزانی، ۱۳۸۲: ۱۰۳). تحلیل استنادی یکی از روش‌های علم‌سنجی است که به ارزیابی متون علمی براساس شمارش استنادهای تعلق گرفته به آن متون می‌پردازد (عصاره، ۱۳۷۷: ۳۴). تکیه بر این‌گونه تحلیل‌های مبتنی بر استنادات، یکی از راه‌های ارزیابی روند انتشار مجله و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن است. این امر به‌ویژه در مجلات علمی پژوهشی که ساختار استاندارد، رویکرد علمی و انتشار منظم‌تری دارند، اهمیت و ارزش بیشتری دارد.

فصلنامه مطالعات ملی، در راستای طرح و تبیین مباحث نظری و پژوهش اصیل در حوزه‌های هویت ملی، وفاق اجتماعی، انسجام و همبستگی ملی، پیوستگی تاریخی، گستره جغرافیای فرهنگ و تمدن ایرانی، تنوع فرهنگی کشور و تحقیق پیرامون مؤلفه‌های هویت ایرانی؛ از پائیز ۱۳۷۸ انتشار خود را آغاز و در سال ۱۳۸۴ موفق به اخذ درجه علمی - پژوهشی شده است. ماهیت بین رشته‌ای حوزه علائق پژوهشی فصلنامه باعث شده است تا رشته‌های مختلف دانشگاهی از جامعه‌شناسی و تاریخ و ادبیات گرفته تا هنر و معماری و ایران‌شناسی و الهیات با نشریه همکاری داشته باشند. از سوی دیگر چنان‌که اشاره شد، تحلیل استنادی مقالات از روش‌های علمی و معتبر

برای ارزشیابی مقالات یک نشریه است و نتایج و یافته‌های آن می‌تواند دست‌اندرکاران نشریات را برای ارتقای محتوای نشریه و تدوین شیوه‌نامه‌های استاندارد جهت تدوین مقالات یاری کند. لذا پژوهش حاضر، تحلیل استنادی مقالات منتشر شده از شماره ۱۶ (شماره‌ای که امتیاز علمی - پژوهشی بدان تعلق گرفته است) تا شماره ۵۸ فصلنامه مطالعات ملی را مورد تحلیل و توجه قرار داده تا بدین وسیله الگوی رفتار علمی نویسندگان مقالات، روابط موجود میان متن مقالات و مآخذ، و گرایش نویسندگان در استفاده از منابع اطلاعاتی را مورد بررسی قرار دهد. در این باره پاسخ به سؤالات زیر مدنظر بوده است: توزیع انواع منابع اطلاعاتی منتشره و پرکارترین نویسنده چگونه است؟؛ تعداد کل استنادات مقالات و میانگین استنادات به ازای هر مقاله و شماره چگونه است؟؛ میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و توزیع زبانی آنها چگونه است؟؛ میزان مقالات استناد شده به کتب و مجلات براساس فردی/گروهی و ترجمه/تألیفی چگونه است؟؛ میزان خوداستنادی نویسندگان چگونه است؟؛ و پرستنادترین نویسندگان و مترجمان، پرستنادترین کتاب‌ها و پرستنادترین مجلات کدام‌اند؟

چارچوب نظری

این که تعداد مقالات منتشر شده در حوزه کتاب‌سنجی در بیست سال گذشته، ۱۰ برابر شده است (نوردن، ۱۳۹۲: ۳۲۶)، نشان از اهمیت رو به رشد این حوزه مطالعاتی در میان صاحب‌نظران و پژوهشگران دارد. چنانچه ارجاع و استناد به آثار دیگران را احترامی بدانیم که یک مدرک به مدرکی دیگر قائل می‌شود، و به عبارت دیگر استنادها را نوعی پیوند میان آراء و مفاهیم پراکنده پژوهشی محسوب کنیم، آنگاه تحلیل استنادی یکی از روش‌های تحقیق خواهد بود که سعی در آشکار کردن این پیوندها دارد (بیکر، ۱۹۹۰: ۳). از طرف دیگر، مقاله‌های منتشر شده در مجلات علمی به دلیل ویژگی‌های خاص خود، بیشتر از سایر منابع اطلاعاتی مورد توجه محققان و پژوهشگران واقع می‌شوند. این مقالات به دلیل تازگی، کوتاه بودن مطالب، سرعت انتقال، ارزان‌تر بودن، دسترسی آسان‌تر، معرفی آخرین پژوهش‌ها، انتقادهای و بررسی اهل فن و تنوع مطالب و شکل ارائه و گاه زبان و بیان سهل‌تر، به‌طور معمول برای پژوهشگران جذابیت بیشتری داشته و از نظر پژوهش نیز نسبت به کتاب‌های علمی کاربرد بیشتری دارند (سلطانی، ۱۳۷۷: ۶۵). بنابراین با توجه به کاربردهای مهم مجلات تخصصی در پژوهش‌ها این مطالعه با تجزیه و تحلیل استنادی مآخذ مقالات، میزان و چگونگی استفاده از منابع و به عبارتی

درجه اهمیت آنها را مشخص می‌کند. با توجه به درک اهمیت و جایگاه تحلیل استنادی در مجلات، مطالعات بسیاری با این رویکرد در سال‌های اخیر چه در داخل و چه در خارج از ایران صورت پذیرفته است. رزاعتکار و عالیشان کرمی (۱۳۹۲)، زارعی و صدیقی (۱۳۹۲)، مقصودی و دوستدار (۱۳۹۲)، اخوتی و دیگران (۱۳۹۳)، آقامحمدی و بصیرنیا (۱۳۹۳)، سینگ، شارما و کائور (۲۰۱۱)، کرافورد (۲۰۱۳) و ازما و آسوگوا (۲۰۱۴) نمونه‌ای از جدیدترین این پژوهش‌ها هستند.

تحلیل استنادی کاربردهای فراوانی دارد. به اعتقاد گارفیلد (۱۹۷۹) تسهیل مراحل تحقیق و افزایش نتایج تحقیق با استفاده از تحلیل استنادی میسر است. او هم‌چنین می‌گوید با استفاده از روش تحلیل استنادی می‌توان تاریخ علم را مطالعه کرد؛ چنان‌که رابطه فکری و علمی در میان تحقیقات قبلی را می‌توان از طریق تحلیل استنادی توصیف کرد (عصاره، ۱۳۷۷: ۳۴). هم‌چنین، تحلیل استنادی برای ارزیابی عملکرد و موفقیت پژوهش نیز مورد استفاده قرار گرفته است. این امر زمینه‌ساز بررسی رتبه‌بندی مجلات، گروه‌های آموزشی، دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی، و دانشمندان و محققان شده است. در این رویکرد، اصل این است که استنادها، حتی استنادهای منفی که اثر استناد شونده را رد یا تصحیح می‌کنند، مقیاسی از تأثیر و نفوذ در علم‌اند. بنابراین، هرچه یک مقاله بیشتر مورد استناد قرار گیرد، به همان نسبت بیشتر در جامعه علمی شناخته می‌شود. در حقیقت، جامعه علمی مجموعه بزرگی از همکاران است که ارزش یک مقاله را به مدد استنادها تشخیص می‌دهند و تصمیمات این مجموعه داوران در مورد درست یا نادرست بودن تصمیمات‌شان را می‌توان با استفاده از نمایه‌های استنادی بررسی کرد (کریمی و سلیمانی، ۱۳۸۷: ۴۰۰). به عقیده سانديسون استنادها تنها مجموعه‌ای از اطلاعات کتاب‌شناختی موجود در پایان مقاله یا به صورت پانوشت یا داده‌های به دست آمده از نمایه‌های استنادی نیستند، بلکه استناد بیانگر تصمیم نویسنده است که قصد دارد رابطه بین مدرکی را که در دست تهیه دارد با متون دیگر، نشان بدهد (نقل شده در چاوشی و شعبانی، ۱۳۸۸). بنابراین، استناد، یکی از عناصر شاخص در نگارش علمی است و نقش بارزی در تولید و نشر اطلاعات دارد. استناد از اصول اساسی تألیف علمی است و اثری در جامعه علمی با اقبال روبرو می‌شود که در رعایت این اصل، دقت و تلاش لازم در آن اثر شده باشد و مطالب استناد شده استوار، گویا و صریح باشند (حقیقی، ۱۳۸۱: ۲۱۵). لنکستر (۱۹۹۱) اظهار می‌دارد که توجه تحلیل استنادی به این جنبه‌هاست که چه تعداد از نویسندگان بیشتر استنادها را به خود

اختصاص داده‌اند، بیشترین استنادها به چه مجلاتی تعلق گرفته است، ارتباط بین استنادها چگونه است (یعنی چه کسی به چه کسی استناد کرده است و چه مجله‌ای به چه مجله‌ای) و در متون آن رشته علمی چه موضوعی بیشتر مورد استفاده واقع شده است (نقل شده در تیمورخانی، ۱۳۸۱). بنابراین، آنچه در تحلیل استنادی اهمیت و اولویت می‌یابد، توجه به الگوی ارتباطی ویژه‌ای است که میان منابع اطلاعاتی و نویسندگان آنها شکل می‌گیرد و تداوم پیدا می‌کند.

محدودیت‌های پژوهش

کامل نبودن اطلاعات کتاب‌شناختی در بسیاری از موارد (به خصوص در منابع اینترنتی)؛ وارد شدن اسامی مؤلفین به شکل‌های مختل و عدم مستندسازی آنها با ابزارهای استاندارد (مستند اسامی مؤلفان و مشاهیر) از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر بوده است.

روش تحقیق

در این پژوهش از روش کتاب‌سنجی و فن تحلیل استنادی استفاده شده است. جامعه پژوهش، کل مقالات منتشر شده در ۴۳ شماره اخیر فصلنامه مطالعات ملی است که با توجه به اهداف و سؤالات مطرح شده، استنادات موجود با استفاده از نرم‌افزار اکسل ۲۰۱۰ تجزیه و تحلیل شده است.

یافته‌های تحقیق

در این بخش به ترتیب، به سؤالات پژوهش پاسخ داده می‌شود:

سؤال اول: توزیع مطالب منتشر شده و پرکارترین نویسنده چگونه است؟

با بررسی شماره‌های ۵۸-۱۶ نشریه مطالعات ملی مشخص شد تعداد ۳۰۲ مقاله در ۴۳ شماره اخیر مجله انتشار یافته است. کل مقاله‌ها تألیفی و به زبان فارسی بوده است. ۴۳٪ (۱۲۹) مقاله‌ها گروهی و ۵۷٪ (۱۷۳) فردی ارائه شده است. ۷۹٪ (۳۰۶ نفر) از نویسندگان مرد و ۲۱٪ (۸۳ نفر) از نویسندگان زن بودند. همچنین در ۳۰۲ مقاله ارائه شده، علی کریمی (دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران) با ۸ مقاله پرکارترین نویسنده شناخته شد. پس از وی، محمدرضا حافظ‌نیا (استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس) با ۶ مقاله در رده بعدی قرار داشت. بررسی پراکندگی موضوعی مقالات

بر محور ابعاد مختلف «هویت» که از محورهای اصلی نشریه مطالعات ملی محسوب می‌شود، نشان داد که افزون بر نیمی از مقالات، به بحث «هویت ملی» (۱۸۳ مقاله) پرداخته‌اند. در رده‌های بعدی، مباحث «هویت دینی» (۳۹ مقاله) و «هویت قومی» (۳۴ مقاله) قرار گرفتند. کل موضوعات به تفصیل در جدول ۱ گزارش شده است (۱):

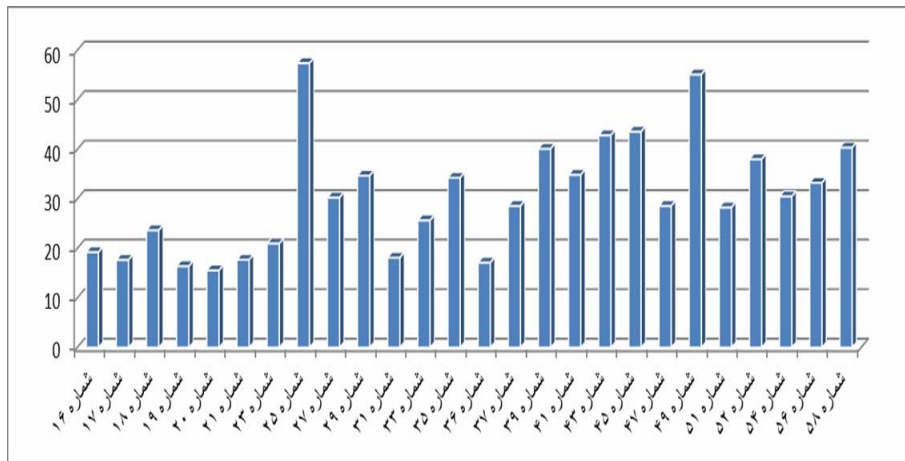
جدول شماره ۱: پراکنندگی موضوعی مقالات منتشره در فصلنامه مطالعات ملی

ردیف	موضوع مقاله	تعداد
۱	هویت ملی	۱۸۳
۲	هویت دینی	۳۹
۳	هویت قومی	۳۴
۴	هویت (در معنای عام)	۲۳
۵	هویت فرهنگی	۲۲
۶	هویت جمعی / اجتماعی	۲۱
۷	هویت منطقه‌ای / محلی	۱۵
۸	هویت غربی	۱۰
۹	هویت جهانی	۶
۱۰	هویت فردی	۶
۱۱	هویت سیاسی	۴
	جمع کل	۳۰۲

یافته‌ها نشان داد نویسندگان مقالات فصلنامه مطالعات ملی بیش از همه، از رشته جامعه‌شناسی (۱۱۵ نویسنده) بوده‌اند. در رده‌های بعدی، رشته‌های علوم سیاسی (۷۲ مورد)، زبان و ادبیات فارسی (۴۰ مورد)، تاریخ (۲۸ مورد)، جغرافیای سیاسی (۲۷ مورد) و روان‌شناسی (۱۷ مورد) قرار گرفتند. گرچه برخی از مقالات، مشخصات کامل نویسندگان را ذکر نکرده‌اند، اما بررسی وابستگی دانشگاهی نویسندگان، حاکی از آن بود که فارغ‌التحصیلان و اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران با ۶۲ نویسنده بیش از همه در تولید مقاله برای فصلنامه مطالعات ملی مشارکت داشته‌اند. پس از آن، نویسندگان وابسته به واحدهای مختلف دانشگاه آزاد اسلامی (۴۹ مورد)، دانشگاه مازندران (۴۰)، دانشگاه تربیت مدرس (۳۸)، دانشگاه اصفهان (۳۴)، دانشگاه شیراز (۱۹)، دانشگاه شهید بهشتی (۱۴) و دانشگاه یزد (۱۱) قرار داشتند.

سؤال دوم: تعداد کل استنادهای مقالات و میانگین استنادها به ازای هر مقاله و شماره چگونه است؟

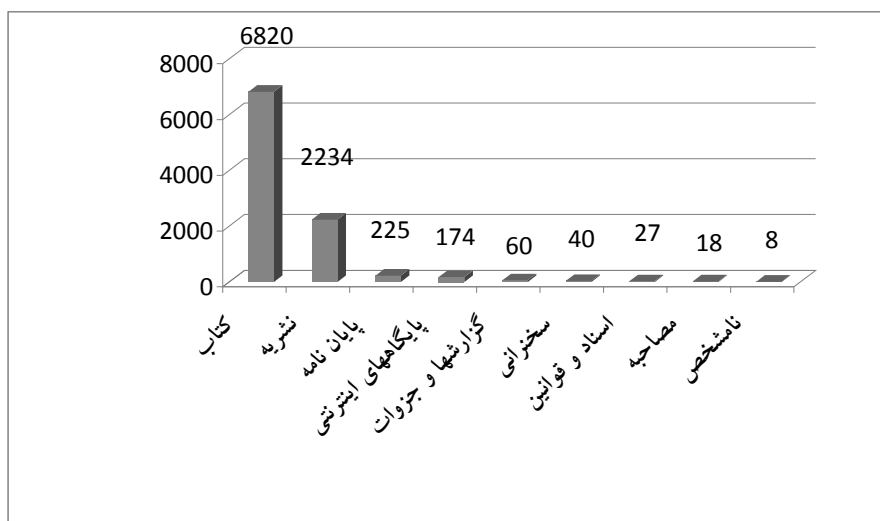
با بررسی ۴۳ شماره از نشریه «مطالعات ملی» مشخص شد که تعداد کل استنادات ۹۶۰۶ مورد (اعم از فارسی و لاتین) است. هم‌چنین میانگین استناد برای هر مقاله ۳۱/۸۰، و هر شماره ۲۲۳/۳۹ استناد است. نمودار ۱ میانگین تعداد استناد برای هر مقاله به تفکیک شماره‌های مجلات را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است، به دلیل فراوانی شمارگان مورد بررسی، برگزیده‌ای از شماره‌ها در این نمودار ذکر شده است. همان‌طور که نمودار ۱ نشان می‌دهد شماره ۲۵ و ۴۹، به ترتیب با میانگین ۵۷/۴ و ۵۵/۱۴ استناد دارای بیشترین و شماره ۲۰ و ۱۹ به ترتیب با میانگین استناد ۱۵/۵۷ و ۱۶/۴۲، دارای کم‌تعدادترین استناد برای هر مقاله شناخته شدند.

نمودار شماره ۱: میانگین استنادها به ازای هر مقاله

سؤال سوم: میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و توزیع زبانی آنها چگونه است؟

براساس یافته‌ها و نمودار ۲، در بین منابع اطلاعاتی، کتاب‌ها با ۷۰/۹۹٪ (۶۸۲۰) بالاترین میزان استناد را به خود اختصاص داده است. نشریات با ۲۳/۲۵٪ (۲۲۳۴) استناد، در رتبه دوم قرار گرفته است. هم‌چنین پایان‌نامه‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی (سایت‌های اینترنتی)، گزارش‌ها و جزوات، پیام‌ها و سخنرانی‌ها، اسناد و قوانین و مصاحبه‌ها به ترتیب با ۲/۳۴٪ (۲۲۵)، ۱/۸۱٪ (۱۷۴)، ۰/۶۲٪ (۶۰)، ۰/۴۱٪ (۴۰)، ۰/۲۸٪ (۲۷) و ۰/۱۸٪ (۱۸) استناد در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

نمودار شماره ۲: توزیع منابع اطلاعاتی

همچنین بررسی‌ها نشان داد، از مجموع ۹۶۰۶ استناد، ۷۶/۵۶٪ (۷۳۵۵) استناد به زبان فارسی، ۲۱/۸۰٪ (۲۰۹۵) استناد به زبان انگلیسی، ۱/۶۲٪ (۱۵۶) استناد به سایر زبان‌های ازبکی، تاجیکی، روسی و اروپایی است.

سؤال چهارم: میزان مقالات استناد شده کتب و مجلات براساس فردی/گروهی و ترجمه/تألیفی چگونه است؟

با تجزیه و تحلیل مقالات استناد شده مشخص شد که در بین کتب استناد شده (به غیر از قرآن کریم)، ۱۹/۲۹٪ (۵۹۵۷) فردی و ۱۰/۷۰٪ (۷۱۴) گروهی است. همچنین در بین مجلات استناد شده نیز ۷۲/۱۲٪ (۱۵۹۴) فردی و ۲۷/۸۷٪ (۶۱۶) گروهی است. لازم به یادآوری است که تعداد ۱۵۶ مورد در کل شماره‌ها منابع سایر زبان‌ها (ازبکی، تاجیکی و...) به لحاظ ناخوانایی از این آمار کنار گذاشته شد. علاوه بر آن، بررسی‌ها نشان داد در بین منابع استناد شده فارسی ۶۸/۴۷٪ (۳۶۸۴) از کتب تألیفی و ۳۱/۵۲٪ (۱۶۹۶) ترجمه بود. همین‌طور در مورد مجلات نیز ۹۳/۸۲٪ (۱۴۸۹) مورد از مقالات مربوط به منابع فارسی، تألیفی و ۶/۱۷٪ (۹۸) ترجمه بوده است. لازم به ذکر است که تعداد معدودی از استنادات، به دلیل نادرستی و نامفهوم‌ی اطلاعات کتاب‌شناختی، فردی یا گروهی و نیز مشخص نبودن تألیف یا ترجمه بودن آن مشخص نشد.

سؤال پنجم: میزان خوداستنادی نویسندگان چگونه است؟

در بین ۴۳ شماره این مجله در مجموع تعداد ۲۰۰ مورد خود استنادی مشاهده شد. شماره ۵۳ با ۱۶ مورد بیشترین میزان خوداستنادی و شماره‌های ۱۷، ۲۱، ۲۷، ۲۸، ۳۹ و ۴۶ با ۱۰ مورد در رده‌های بعدی قرار گرفتند. شماره ۲۰ و ۵۱ فاقد خوداستنادی در مقالات خود بودند. هم‌چنین میزان خود استنادی به ازای هر مقاله ۰/۶۶ درصد بوده است.

سؤال ششم: پراستنادترین نویسندگان و مترجمان کدام‌اند؟

در پاسخ به سؤال ششم، با توجه به جدول ۲ پراستنادترین نویسنده، آنتونی گیدنز با ۸۲ استناد، و پراستنادترین مترجم محسن ثلاثی با ۵۱ استناد است. مابقی افراد در جدول شماره ۲ به ترتیب ارائه شده است:

جدول شماره ۲: پراستنادترین نویسندگان و مترجمان منابع فارسی

ردیف	پدیدآور	تعداد	مترجمان	تعداد
۱	گیدنز، آنتونی	۸۲	ثلاثی، محسن	۵۱
۲	احمدی، حمید	۷۱	موفقیان، ناصر	۳۴
۳	بشیریه، حسین	۴۹	چاوشیان، حسن	۳۱
۴	زرین کوب، عبدالحسین	۴۲	یاراحمدی	۲۶
۵	خمینی، روح‌الله	۴۱	انصاری، منصور	۲۴
۶	تاجیک، محمدرضا	۳۹	تدین، احمد	۲۰
۷	مجته‌زاده، پیروز	۳۹	صبوری، منوچهر	۲۰

هم‌چنین پراستنادترین نویسنده در میان منابع لاتین، Anthony D. Smith با ۲۳ مورد استناد است. نویسندگان دیگر در جدول ۳ ارائه شده‌اند:

جدول شماره ۳: پراستنادترین نویسندگان منابع لاتین

ردیف	پدیدآور	تعداد استناد
۱	Smith, Anthony D.	۲۳
۲	Phiney, J. S	۱۸
۳	Hall, Stuart	۱۶
۴	Tajfel, Henry	۱۶
۵	Foroutan, Y.	۱۶

۶	Giddens, Anthony	۱۵
۷	Giroux, Henry	۱۵
۸	Turner, John C.	۱۴

سؤال هفتم: پر استنادترین منابع کدام‌اند؟

پر استنادترین منابع در استنادات موجود، همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده است، در بین منابع فارسی کتاب «تجدد و تشخیص» اثر آنتونی گیدنز با ۳۱ استناد بالاتر از سایر منابع قرار گرفته است. سایر منابع نیز در جدول ۴ آمده است:

جدول شماره ۴: پر استنادترین کتب فارسی

ردیف	عنوان کتاب	تعداد
۱	تجدد و تشخیص / آنتونی گیدنز	۳۱
۲	هویت اجتماعی / جینکینز ریچارد	۲۵
۳	عصر اطلاعات / مانوئل کاستلز	۲۴
۴	شاهنامه / ابوالقاسم فردوسی	۲۳
۵	جهانی‌شدن، فرهنگ و هویت / احمد گل محمدی	۲۲
۶	صحیفه نور / امام خمینی (ره)	۲۱
۷	ناسیونالیسم / آنتونی اسمیت	۱۹
۸	قومیت و قوم‌گرایی در ایران / حمید احمدی	۱۸

در بین کتب لاتین نیز بر اساس جدول ۵، کتاب Social Identity با ۹ استناد بیشترین استناد را داشته است. سایر کتاب‌ها در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول شماره ۵: پر استنادترین کتب لاتین

ردیف	عنوان	تعداد
۱	Social Identity\ Jenkins, Richard	۹
۲	National Identity\ Smith, Anthony	۵
۳	Political Geography\ Glassner, Martin; Fahrner, Chuck	۵
۴	The Structure of Sociological Theory\ Turner, J. H	۵
۵	Nation and Identity\ Pool, Ross	۵
۶	Modernity and Self Identity\ Giddens, Anthony	۴

سؤال هشتم: پراستنادترین مجلات کدام‌اند؟
 در بین نشریات فارسی، نشریه «مطالعات ملی» با ۳۴۵ استناد، بیشترین مراجعه نویسندگان را به خود اختصاص داده است. هم‌چنین نشریات اطلاعات سیاسی و اقتصادی (۵۳ استناد) و نامه علوم اجتماعی (۴۴ استناد) جزو نشریات پراستناد بوده‌اند که در جدول ۶ به تفصیل نمایش داده شده است.

جدول شماره ۶: پراستنادترین نشریات در مقالات مورد بررسی

ردیف	عنوان نشریه	تعداد
۱	مطالعات ملی	۳۴۵
۲	اطلاعات سیاسی - اقتصادی	۵۳
۳	نامه علوم اجتماعی	۴۴
۴	نامه پژوهش	۳۲
۵	مطالعات راهبردی	۳۲
۶	گفتگو	۲۲
۷	راهبرد	۱۷
۸	سیاست	۱۷

هم‌چنین در بین نشریات لاتین نیز مجله "Journal of Personality and Social Psychology" با ۱۱ استناد بیشترین استناد را در بین نشریات لاتین داشته است. سایر نشریات به تفصیل در جدول ۷ نمایش داده شده است.

جدول شماره ۷: پراستنادترین نشریات لاتین در مقالات مورد بررسی

ردیف	عنوان نشریه	تعداد
۱	Journal of Personality and Social Psychology	۱۱
۲	International organization	۹
۳	American Sociological Review	۸
۴	International Migration Review	۸
۵	Journal of Adolescent Reseach	۸
۶	Journal of Adolescent	۸
۷	personality and individual differences	۸
۸	Journal of Enviromental Psychology	۷

خلاصه و نتیجه گیری

پژوهش حاضر بر آن بود که با استفاده از روش تحلیل استنادی، مقاله‌های منتشر شده در شماره‌های ۱۶ تا ۵۸ فصلنامه مطالعات ملی را مورد بررسی قرار دهد. این تحلیل، می‌تواند دست‌اندرکاران نشریه را برای ارتقای محتوای نشریه و تدوین شیوه‌نامه‌های استاندارد جهت تدوین مقالات یاری کند. نتایج نشان داد که در مجموع ۳۰۲ مقاله چاپ شده شماره‌های فوق، از ۹۶۰۶ منبع استفاده شده است که میانگین استناد برای هر مقاله ۳۱/۸۰، و برای هر شماره ۲۲۳/۳۹ استناد است (شماره ۲۵ با میانگین ۵۷/۴ استناد، بیشترین و شماره ۲۰ با میانگین ۱۵/۵۷ استناد کمترین)، که میانگین متوسطی است و نشان می‌دهد که نویسندگان مقالات به اهمیت استناد بخوبی واقف هستند و مقالات خود را با توجه به متون علمی مدون پیشین تدوین می‌کنند. چرا که میانگین استناد در برخی از پژوهش‌هایی که قبلاً در حوزه‌های مختلف انجام شده بود، کمتر از مقدار فوق است (رزاعت‌کار و عالیشان کرمی، ۱۳۹۲: ۵۳؛ زارعی و صدیقی، ۱۳۹۲: ۱۹۳؛ آقامحمدی و بصیرنیا، ۱۳۹۳: ۴۵؛ ازما و آسوگوا، ۲۰۱۴: ۶۷). نتایج نشان می‌دهد در میان نویسندگان مقالات، تمایل به کار گروهی کم‌رنگ بوده است، چرا که کمتر از نیمی از مقالات به صورت گروهی تدوین و انتشار یافته است (۴۳٪ مقالات منتشر شده)، اما از لحاظ جنسیت، ۷۹٪ نویسندگان مقالات را مرد تشکیل می‌دهند. بدین لحاظ مشارکت کمتر نویسندگان زن در تألیف مقالات نیاز به بررسی‌های بیشتر دارد.

بررسی محمل‌های اطلاعاتی نشان می‌دهد که کتاب‌ها در بین منابع اطلاعاتی با ۷۰/۹۹٪، بالاترین استناد را به خود اختصاص داده‌اند، انتظار می‌رفت با توجه به این که مجلات حاوی تازه‌ترین مقالات علمی و تحقیقی هستند و اهمیت بسیار زیادی برای پژوهشگران دارند (محسنی، ۱۳۸۵: ۵۴)، میانگین استناد به مجلات بیشتر از کتاب‌ها باشد که نتایج تحقیق این مسئله را ثابت نمی‌کند. به نظر می‌رسد عدم دسترسی نویسندگان مقالات به مجلات روزآمد و رایگان، عدم آگاهی آنان از وجود نشریه‌های مرتبط به موضوعات تألیفی و ناتوانی آنان در جست‌وجوی مقالات مورد علاقه از طریق اینترنت و مسائلی از این قبیل باعث گرایش بیشتر محققان به کتاب است. از لحاظ زبان، ۷۶/۵۶٪ استنادات به منابع فارسی و تنها ۲۱/۸۰٪ ارجاعات به منابع انگلیسی بوده است که از نسبت پایینی برخوردار است. از دلایل استفاده کمتر از منابع لاتین، می‌توان به پایین بودن مهارت و تسلط نویسندگان به زبان‌های خارجی، ناتوانی در روش‌های جست‌وجوی تخصصی مقالات و عدم آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی لاتین اشاره کرد.

به نظر می‌رسد با توجه به این‌که در منابع فارسی نیز تعداد استناد به مقالات پایین بوده است، می‌بایست نویسندگان را به شرکت در کارگاه‌های جست‌وجوی تخصصی اطلاعات و آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی تشویق کرد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که اغلب شماره‌های مجله (به غیر از شماره ۲۰ و ۵۱) از خوداستنادی برخوردارند و بررسی شماره‌های مختلف مجله بیانگر این است که خوداستنادی در شماره‌های مختلف مجله از روند متفاوتی برخوردار است، به طوری که شماره ۵۳ با ۱۶ مورد، بیشترین و شماره‌های ۱۷، ۲۱، ۲۷، ۲۸، ۳۹ و ۴۶ با ۱۰ مورد در رده‌های بعدی قرار داشتند. خوداستنادی ارجاع به یکی از آثار قبلی در یک مدرک جدید است، یعنی این‌که نویسنده در جدیدترین اثرش به اثر یا آثار قبلی خویش استناد کند (کوشا و طباطبایی، ۱۳۸۸: ۲۵).

یافته‌های پژوهش در رابطه با پراستنادترین نویسندگان و مترجمان نشان می‌دهد که آثار و نوشته‌های آنتونی گیدنز، بیش از همه مورد توجه و استفاده نویسندگان مقاله بوده و بالاترین میزان استناد را به خود اختصاص داده است (۸۲ استناد). در بین مترجمین محسن ثلاثی با ۵۱ استناد، در صدر قرار گرفته و ناصر موفقیان (۳۴ استناد) و حسن چاوشیان با ۳۱ استناد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. هم‌چنین پراستنادترین نویسنده در میان منابع لاتین، Anthony D. Smith با ۲۳ استناد بوده است. در بین بیشترین منابع فارسی استناد شده، به ترتیب کتاب‌های «تجدد و تشخص» با ۳۱ استناد، «هویت اجتماعی» با ۲۵ و «عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ» با ۲۴ استناد و در منابع لاتین هم کتاب Social Identity با ۹ استناد، بالاترین استناد را به خود اختصاص داده‌اند. در بحث پراستنادترین مجله، فصلنامه «مطالعات ملی» با ۳۴۵ استناد، «اطلاعات سیاسی و اقتصادی» (۵۳ استناد) و «نامه علوم اجتماعی» (۴۴ استناد) جزو نشریات پراستناد بوده‌اند. کسب رتبه اول در میان مجلات مورد استفاده و استناد بالا به مقالات فصلنامه مطالعات ملی نشان می‌دهد، این نشریه توانسته است جایگاه خوبی در مسیر تحقق هدف نهایی خود که گسترش مطالعات در خصوص مباحث ملی و هویتی است، در میان اهل علم و پژوهش پیدا کرده و به نحو مطلوبی توجه اساتید و پژوهشگران را به خود جلب کند.

یادداشت‌ها

- ۱- از آنجایی که در برخی از مقالات دو یا سه محور از موضوع هویت مورد بررسی قرار گرفته، لذا جمع کل تعداد گونه‌های هویت از جمع کل تعداد مقالات بیشتر شده است.
- در بررسی استنادات مجله، مشخص شد تعداد قابل توجهی از مقالات فاقد اطلاعات کتاب‌شناختی کامل در منابع پایانی خود هستند. به گونه‌ای که برخی از منابع، فاقد عنوان منبع، عنوان نشریه و... بودند. این مسئله به‌ویژه در استناد به روزنامه‌ها و مطالب برگرفته از پایگاه‌های اینترنتی چشمگیرتر بود. برای رفع این اشکالات، می‌بایست در کنار آموزش‌های لازم و تأکید به محققان در رعایت نکات استاندارد در مراجع مقالات، بر فرآیند ویراستاری و یکدست‌سازی استناددهی و ذکر کامل اطلاعات کتاب‌شناختی و به‌ویژه شیوه استناددهی صحیح به مقالات اینترنتی و نرم‌افزارها در پایان مقالات، نظارت بیشتری اعمال شود. علاوه بر آن، با توجه به نقاط قوت و ضعفی که در بررسی شماره‌های مختلف مجله شناسایی شد، موارد ذیل جهت اصلاح و بهبود کیفیت انتشار مقالات پیشنهاد می‌شود:
- نتایج نشان می‌دهد نشریات علمی به‌رغم به روز بودن مطالب، کمتر مورد استفاده قرار گرفته است، بنابراین نویسندگان مقالات به استفاده از منابع روزآمدتر تشویق شوند تا استفاده از منابع اطلاعاتی غیرکتابی و دست اول و نیز نشریات ادواری را به دلیل جدیدتر بودن، بیشتر مدنظر قرار دهند.
  - به دلیل مشاهده مشکلات و نقص‌هایی که در فهرست منابع وجود دارد، پیشنهاد می‌شود نشریه مطالعات ملی با یک ویراستار آشنا با روش‌های استناددهی همکاری کند.
  - با توجه به این‌که اغلب مشکلات استناددهی مربوط به روزنامه‌ها و منابع اینترنتی بود، لذا پیشنهاد می‌شود گردانندگان نشریه، در صفحات ابتدایی، در بخش راهنمای تنظیم مقالات، شیوه استاندارد و یکدست این‌گونه منابع را نیز مشخص کنند.
  - این پژوهش در فصلنامه مطالعات ملی در دوره‌های زمانی مشخص به‌طور متوالی، به منظور مقایسه و نتیجه‌گیری هرچه بهتر انجام می‌گیرد.

منابع

- آقامحمدی، جواد؛ بصیرنیا، غلامرضا (۱۳۹۳)؛ «تحلیل استنادی مقالات نشریه مهندسی فرهنگی منتشر شده بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲»، *مهندسی فرهنگی*، س ۹، ش ۷۹، صص ۴۵-۶۱.
- اخوتی، مریم؛ بذرافشان، اعظم؛ سادات بذرافشان، ملیحه؛ ملک‌پور افشار، رضا (۱۳۹۳)؛ «تحلیل استنادی ده سال تولیدات علمی دانشکده دندانپزشکی کرمان»، *پیاورد سلامت*، س ۸، ش ۱، صص ۱-۱۲.
- تیمورخانی، افسانه (۱۳۸۱)؛ «تحلیل استنادی مقالات تألیفی فصلنامه کتاب»، *فصلنامه کتاب*، س ۱۳، ش ۵۱، صص ۳۲-۴۵.
- چاوشی‌نجف‌آبادی، زهرا؛ شعبانی، احمد (۱۳۸۸)؛ «بررسی مفاهیم، تعاریف و کارکردهای تحلیل استنادی درحوزه علم‌سنجی»، *دانش‌شناسی*، س ۲، ش ۴، صص ۱۵-۲۴.
- حری، عباس (سر ویراستار) (۱۳۸۱)؛ *دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ج ۱، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

- حقیقی، محمود (۱۳۸۱): «کاربرد استناد در نگارش‌های علمی»، *روانشناسی و علوم تربیتی*، س ۳۲، ش ۶۵، صص ۲۳۲-۲۱۵.
- داوریناه، محمدرضا (۱۳۸۱): *جست‌وجوی اطلاعات علمی و پژوهشی در منابع چاپی و الکترونیکی*، تهران: دبیزش.
- زارعی و صدیقی (۱۳۹۲): «تحلیل استنادی مقالات فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی (شماره ۳۴-۱۳) منتشر شده بین سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲»، *مطالعات انقلاب اسلامی*، س ۱۰، ش ۳۵، صص ۲۱۰-۱۹۳.
- زراعتکار، کیمیا؛ عالیشان کرمی، نادر (۱۳۹۲): «تحلیل استنادی و محتوایی مجله پزشکی هرمزگان ۱۳۸۹-۱۳۸۵»، *مجله پزشکی هرمزگان*، دوره ۱۷، ش ۱، صص ۶۰-۵۳.
- سلطانی، شیفته (۱۳۷۷): «آشنایی با مجلات کتابداری ایران»، *فصلنامه کتاب*، س ۱۰، ش ۳۳، صص ۸۷-۶۵.
- عصاره، فریده (۱۳۷۷): «تحلیل استنادی»، *فصلنامه کتاب*، س ۱۰، ش ۳۵ و ۳۶، صص ۴۸-۳۴.
- فروزانی، نوشین (۱۳۸۲): «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد رشته مهندسی معدن دانشکده فنی دانشگاه تهران از سال ۱۳۷۰-۱۳۷۹»، *کتابداری*، س ۳۷، ش ۴۰، صص ۱۲۲-۱۰۳.
- کریمی، رضا؛ سلیمانی، راضیه (۱۳۸۷): «تحلیل استنادی فصلنامه علوم حدیث (از شماره ۲۵ تا شماره ۴۶)»، *علوم حدیث*، س ۱۳، ش ۴۹ و ۵۰، صص ۴۲۲-۴۰۰.
- کوشا، کیوان؛ طباطبایی، یوسف (۱۳۸۸): «خوداستنادی و کاربرد آن در مطالعات علم‌سنجی»، *رهیافت*، س ۱۸، ش ۴۴، صص ۲۹-۲۵.
- محسنی، حمید (۱۳۸۵): *مدیریت مجلات*، ویرایش دوم، تهران: نشر کتابدار.
- مقصودی، مجتبی؛ دوستدار، رضا (۱۳۹۲): «تحلیل توصیفی و استنادی مقالات پژوهشنامه علوم سیاسی»، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، دوره ۹، ش ۱، صص ۶۰-۳۳.
- نوردن، ریچارد فان (۱۳۹۲): «وفور سنج‌ها»، ترجمه کیوان فیض‌اللهی، *مهرنامه*، س ۵، ش ۳۴، صص ۳۲۸-۳۲۶.
- Baker, Donald R.(1990); Citation Analysis: A Methodological Reveiw, *Social Work Research and Abstracts*, Vol. 26, Issue 3, PP 3-10
- Crawford, G. A. (2013); A Citation Analysis of the Classical Philology Literature: Implications for Collection Development, *Evidence Based Library and Information Practice*, 8(2), 214-224.
- Ezema, I. J., & Asogwa, B. E. (2014); Citation Analysis and Authorship Patterns of Two Linguistics Journals, *portal: Libraries and the Academy*, 14(1), 67-85.
- Garfield, F., (1972); Citation Analysis as a Tool in Journal Evaluation, *Science*, (178): 471-479.
- Lancaster, F.W., (1991); *Bibliometric Methods in Assessing productivity and Impact of Research*, Bangalore: Sarada Ranganathan Endowment for Library Science.
- Singh, N. K., Sharma, J., & Kaur, N. (2011); Citation analysis of Journal of Documentation, *Webology*, 8 (1).

